

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Мова — така ж давня, як і свідомість, писав Карл Маркс, підкреслюючи цим органічну єдність свідомості людини й її мови. Вона, як і «безпосередня дійсність думки», як висловився Маркс, є водночас і великим засобом спілкування людей, бо «виступає в цій функції для кожної людини тільки тому, що існує для інших».

Подібно до того, як мова кожної людини має індивідуальні риси — з багатою чи бідною лексикою, з уподобаними словами й зворотами, з простою чи складною будовою речення, так і мова цілого народу має свої виразні, тільки їй притаманні властивості, що позначаються не лише певними правилами сполучення звуків у слова й слів у речення, а вибирають у себе низку понять.

Людина може володіти кількома мовами, залежно від її здібностей, нахилів і прагнень, але найкраще, найдосконаліше людина має володіти, звичайно, рідною мовою. І це не тільки тому, що цією мовою, засвоївши її змалку, вона користується повсякденно, а й тому, що рідна мова — це невід’ємна частка Батьківщини, голос свого народу й чарівний інструмент, на звуки якого відгукуються найтонші й найніжніші струни людської душі. З рідною мовою мають-бо зв’язок найдорожчі спогади про перше слово, почуте в колысці з материних уст, затишок батьківської хати, веселий гомін дитячого товариства й тихий шелест листя старої верби, під якою вперше зустрівся юнак із коханою дівчиною...

«Мова народу, — писав відомий російський педагог-демократ К. Ушинський у статті «Родное слово», — є найкращий, що ніколи не в’яне й вічно розвивається, цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворюється весь народ і вся його батьківщина; в ній перетворюється силою народного духу на думку, на картину й звук небо вітчизни, її фізичні явища, її клімат, її поля, гори й долини, її ліси й річки, її бурі й грози — весь той глибокий, сповнений думки й почуття голос рідної природи, який

промовляє так гучно в любові людини до її іноді суворой батьківщини, який висловлюється так яскраво в рідній пісні, в рідних мелодіях, у вустах народних поетів». Є мови більш й менш розвинені, є мови, що своїм чарівним звучанням здобули світову славу, та наймиліша й найдорожча для людини — її рідна мова. Як просто й разом із тим зворушливо писав про це Тарас Шевченко:

Ну, що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого.
А серце б'ється, ожива,
Як їх почує!..

Бо рідна мова не тільки зберігає світлі спогади з життя і, людини й зв'язує її з сучасниками, — в рідній мові чується голос предків, у ній відлунюють перегорнені сторінки історії свого народу.

«Найбільше й найдорожче добро в кожного народу, — казав колись класик української літератури Панас Мирний, — це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування». Цю думку розвиває в згаданій статті К. Ушинський: «Покоління народу проходять одне за одним, але наслідки життя кожного покоління лишаються в мові спадщиною нащадкам. До скарбниці рідного слова складає одне покоління за одним плоди глибоких сердечних порухів, плоди історичних подій, вірування, погляди, сліди пережитого горя й пережитої радості, — одне слово, весь слід свого духовного життя народ дбайливо зберігає в народному слові. Мова є найважливіший, найдорожчий і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живі й майбутні покоління народу в одне велике історичне живе ціле. Вона не тільки виражає життєвість народу, але є саме це життя».

А якої ваги надавав користуванню рідною мовою й дбанню за її чистоту класик російської літератури І. Тургенєв! Коли пішла чутка, що він став писати свої художні твори французькою

мовою, І. Тургенєв спростував це в листі до С. Венгерова такими словами: «Я ніколи, жодного рядка в житті не написав не російською мовою; в противному разі я був би не художник, а просто паскуда. Як це можна писати чужою мовою, коли й своєю, рідною, ледве можеш дати собі раду з образами, думками тощо». В іншому листі І. Тургенєв писав: «Бережіть чистоту мови як святиню. Ніколи не вживайте іноземних слів. Російська мова — така багата й гнучка, що нам нема чого брати в тих, хто є біднішим за нас».

Українська поетеса-революціонерка Леся Українка дивилась на свою мову як на зброю:

Ти моя щира, гартована мова,
Я тебе видобуть з піхви готова...

Могутню визвольну силу бачив у рідному слові великий син українського народу Тарас Шевченко, пишучи:

... Возвеличу
Малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло них
Поставлю слово .

Не дивно, що український народ ставився з такою пошаною, вірою й любов'ю до своєї мови, яка була йому на тернистих шляхах поневіряння в сумній минувшині, кажучи словами його найкращих представників, і за єдину зброю, й за єдину втіху. Цією мовою милувались також ті поодинокі іноземці, що побували на Україні й чули її співучу, мелодійну мову. Ось, приміром, як француз П'єр Шевальє в своїй книжці «Історія війни козаків проти Польщі», виданій у Парижі 1663 р., характеризує українську мову козаків: «Вона — дуже ніжна й сповнена пестливих висловів та надзвичайно тонких зворотів». Німецький поет Фридріх Боденштедт у середині XIX ст. так захопивсь українськими народними піснями та історичними думками, що вивчив українську мову й переклав німецькою

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	3
ІМЕННИКИ	18
Називний відмінок у складеному присудку	18
Родовий чи знахідний відмінок додатка?	19
Родовий відмінок належності	20
Родовий відмінок часу	20
Особливість у вживанні давального відмінка	21
Давальний і кличний відмінки	21
Орудний відмінок дійової особи й знаряддя	22
Орудний відмінок часу	24
Родовий відмінок множини	25
Місцевий відмінок множини	26
Чоловічий чи жіночий рід?	26
ЗАУВАЖЕННЯ ДО НИЗКИ ІМЕННИКІВ	27
ПРИКМЕТНИКИ	79
Ступенювання якісних прикметників	79
Дієслова від вищого ступеня порівняння прикметників	81
Особливості деяких прикметників у словосполуках	81
ЗАУВАЖЕННЯ ДО НИЗКИ ПРИКМЕТНИКІВ	83
ДІЄСЛОВА	110
Дієвідміна слів дати, їсти, відповісти, розповісти, бути	110
Давноминулий час і описова форма з словами було, бувало	110
Наказовий спосіб	111
Віддієслівні іменники, дієслівні словосполуки	112
Дієслівні форми на -но, -то й пасивні дієприкметники	114
Числові особливості дієслова-присудка	116
Дієслова, що керують іменниками в певних відмінках	117
ЗАУВАЖЕННЯ ДО НИЗКИ ДІЄСЛІВ	121
ДІЄПРИКМЕТНИКИ	161
Активні дієприкметники, віддієслівні прикметники й пасивні дієприкметники	161

Пасивні дієприкметники	164
ЗАУВАЖЕННЯ ДО НИЗКИ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ	165
ДІЄПРИСЛІВНИКИ.....	172
ЗАУВАЖЕННЯ ДО ДЕЯКИХ ДІЄПРИСЛІВНИКІВ.....	173
ЧИСЛІВНИКИ.....	175
Узгодження іменників із числівниками.....	175
Узгодження прикметників з іменниками при числівниках.....	175
Збірні числівники.....	176
Кількісні й порядкові числівники часу.....	176
ЗАУВАЖЕННЯ ДО ДЕЯКИХ ЧИСЛІВНИКІВ.....	178
ЗАЙМЕННИКИ.....	180
Деякі відмінкові особливості	180
ЗАУВАЖЕННЯ ДО ДЕЯКИХ ЗАЙМЕННИКІВ	181
ПРИСЛІВНИКИ.....	184
Загальні зауваження.....	184
ЗАУВАЖЕННЯ ДО НИЗКИ ПРИСЛІВНИКІВ	184
ПРИЙМЕННИКИ	193
СПОЛУЧНИКИ.....	199
ЧАСТКИ.....	202
ВИГУКИ.....	205
БАЖАННЯ ЛІТЕРАТОРА.....	207
СПОСТЕРЕЖЕННЯ МИТЦЯ.....	212
ЩОБ ЯСКРАВО Й ТОЧНО.....	217
ВАГОВІТІ ДРІБНИЦІ.....	252
ПІСЛЯСЛОВО.....	280